

Kirjallisuutta kriisialueilta -sarja

Paimentolaiselämää, pakomatkoja ja periksiantamattomuutta –

SOMALIAAN liittyvää suomenkielistä kirjallisuutta

Tämä on Kirjallisuutta kriisialueilta -sarjan kolmas osa, jossa käsitellään Somaliaan liittyvää suomenkeltua ja suomeksi kirjoitettua kirjallisuutta. Sarjan ensimmäisessä osassa käsiteltiin Ukrainaun liittyvää suomenkielistä kirjallisuutta ja toisessa osassa Afganistaniin. Seuraavissa osissa perehdytään muun muassa Irakin ja Syyrian kirjallisuuksiin.

TEKSTI ja KUVA Satu Rakkolainen-Sossa

Somaliaan liittyvää suomenkeltua ja suomeksi kirjoitettua kirjallisuutta etsivä yllättyi iloisesti: sitä ei tarvitse etsiä kissojen ja koirien kanssa. Löytyy tietokirjoja ja kaunokirjallisuutta: romaaneja, runoja, tositariinoita, elämäkertoja – faktaa, fiktiota. Yllättävän ja ilahduttavan iso osa niistä on naisten kirjoittamia. Hiljattainkin on ilmestynyt monta teosta, joissa käsitellään myös elämää Suomessa. Tähän artikkeliin on valittu kirjoja, joihin kannattaa tutustua.

ARVOSTETUN Neustadt-palkinnon elämäntyöstään vuonna 1998 saanut ja muutenkin runsaasti palkittu **Nuruiddin Farah** lukeutuu Somalian kirjallisuuden merkittävimpiin nimiin. Ensimmäisten somalin kielellä kirjoitettujen teoksien jälkeen Farah vaihtoi kirjoituskielekseen englannin. *Karttoja* (suom. MARJA HAAPIO, Weilin + Göös, 1988) on Somaliassa vuonna 1945 syntyneen, maanpaossa elävän kirjailijan kuudes romaani. Se kertoo somalialaisen Askarin ja hänen muualta tulleen kasvattiäitinsä Misran tarinan, jonka tapahtumat sijoittuvat osittain Somaliaan ja osittain Etiopiassa asuvien somalien vapaustaisteluun. Lukukokemus on ristiriitainen, sillä kerrota on paikoitellen monipolvista ja tapahtumat

kuvauksineen välillä lähes vastenmielisiä, mutta toisaalta romaani valottaa kyseisen aikakauden Somaliata, sotaa ja elämänmenoa sekä on kaunokirjallisesti kunnianhimoinen.

TOINEN **Nuruiddin Farahin** suomenkelttu romaani on *Elämisen lahja* (suom. KIMMO RENTOLA, Otava, 1990). Se kertoo Duniyan ja hänen sukunsa tarinan. Duniya on kolmen lapsen yksinhuoltaja ja synnytyssairaalan ylihoitaja Mogadishussa. Tarina on myös somalialainen rakkauskertomus, jonka kautta yhteiskunta sekä kulttuuri tapoineen ja kertomuksineen valottuvat. Suvun keskusteluissa sivutaan kehitysapua, diktatuuria ja korruptiota. Kaikkea tarkastellaan yksilöiden ja sukuyhteisön näkökulmasta. Romaani tarjoaakin lukijalle monipuolisen näkymän somalialaiseen kulttuuriin ja elämäntapaan.

KOLMAS **Nuruiddin Farahin** suomenkelttu romaani on *Perhesalaisuuksia* (suom. SEPPO LOPONEN, Otava, 1999). Se on kuin verbaalinen hiekkapyörre, joka ympäröi lukijan. Hiekkaan piirtyy kuitenkin lopulta kuva Somaliasta, jota kaikki romaanin henkilöt eivät katso toiveikkaina: ”On traagista että maa, jota lukuisat sukupolvet ovat yrittäneet

pitää koossa, menee pirstoiksi meidän näkemättömien silmiemme edessä. Kirottuna miehenä minä olen tullut sokeaksi, koska en ole osannut tulkita varoittavia enteitä. Meidän kansamme ei ole ottanut varteen lähestyvien katastrofien oireita.” (s. 344.)

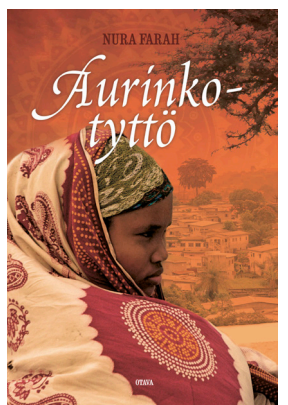
AAVIKON TYTTÄRET

(Otava, 2014) on 13-vuotiaana Suomeen muuttaneen somalialaistautaisen **Nura Farahin** suomeksi kirjoittama esikoisromaani. Se on aavikolla elävän paimentolaisperheen tyttären, Khadijan, kehityskertomus. Tarinan alussa Khadija on kuusivuotias ja lopussa kymmenen lapsen ikäänäntyvä äiti. Hänen elämänsä hahmottuu mosaiikkimaisesti kuvatuista tilanteista, joiden kautta lukijalle välittyy 1900-luvun puolivälin paimentolaiselämä Somaliassa nuoren tytön ja naisen silmin. Jotkut episodimaiset tapahtumat ovat hyvin elämyksellisesti ja havainnollisesti kuvattuja, jotkut taas vähäsanaisesti ja ylimalkaisesti. Kokonaisuus

piirtää vaikuttavan kuvan pienen tytön kasvamisesta aikuiseksi Somalian aavikolla.

NURA FARAHIN

Aurinko-tyttö (Otava, 2019) on itsenäistä jatkoa *Aavikon tyttärelle*. Elämää tarkastellaan paimentolaistytö Shamsun silmin. Hänellä on suuri unelma päästä kouluun ja oppia lukemaan ja kirjoittamaan. Hän haluaa kokea uusia asioita, mutta perheen ja ympäristön mieltä oppi kuuluu vain pojille – tyttöjen tehtävä on mennä naimisiin, saada lapsia ja palvella miestä. Shamsu elää murroskautta, jossa vallitsee ristiriita vanhan perinteen ja uuden, vapaamman ajattelun sekä kaupunkilaiskulttuurin ja paimentolaiselämän välillä. Se vaikuttaa vahvasti hänen koko elämänsä, rakkauteensa ja avioliittoonsa. Kirja valottaa 1970-luvun Somalian oloja, erityisesti naisen asemaa ja vanhoissa perinteissä tapahtuvia pieniä muutoksia.

NURA FARAHIN

Lumimaa-kokoelma (Otava, 2022) sisältää 14 kertomusta. Ne käsittelevät sitä, millaista on elää Suomessa, kun aina erottuu muista. Törmäyskurssilla ovat enemmistön ja vähemmistön asetelma sekä ”oma” kulttuuri ja suomalaisen kulttuuri. Erityisesti nuoren naisen yritykset olla vapaa häpeästä ja kahleista vihlovat lukijaa, ja varsinkin kertomusten loput jäävät pyörimään mieleen pitkään: ”*Värisuoja?*” Fahad ei sellaista tuntenut, hänen värinsähän oli taakka. Se toi aina ongelmia, hyvässä ja pahassa. Hän ei koskaan voisi olla yksi muista.” (s. 206.) Kokoelman luettuaan jää kaipaamaan lisää Nura Farahin tarinoita.

ELINA HIRVOSEN ja Ujuni Ahmedin

teos *Tytöille, jotka ajattelevat olevansa yksin* (WSOY, 2022) nostaa monessa kohtaa esiin kysymyksen: miksi pojat saavat tehdä mitä vain ja tytöt eivät mitään? Suomeen pienenä lapsena perheensä kanssa alun perin Somaliasta paenneen Ujuni Ahmedin tarina saa lukijan ahdistumaan ja ainakin hetkellisesti jopa masentumaan. Se on tarina epätasa-arvosta ja epäoikeudenmukaisuudesta, ja teoksessa on läsnä alati kaiken läpäisevä ja leimaava häpeä, kuten monen tytön elämässä. ”Olin tottunut siihen, että erilaisuudestani puhuttiin sekä selkäni takana että suoraan. Se oli olosuhde, jonka sivuutin uppoamalla omaan maailmaani, kuvitelmiin, joissa olin minä, mutta silti toinen, sellainen, jonka elämän ehdot olisivat toiset.” (s. 34.) Ujuni Ahmed kääntää kuitenkin vaikeudet voitokseen, ja hänestä tulee ihmisoikeusaktivisti, joka puolustaa erityisesti naisten oikeuksia – varsinkin oikeutta silpomattomuuteen.

PARATHSIN TYTTÖ. Juuret Mogadishussa, koti Helsingissä (Like, 2022) on Maippi Luukisen suomeksi kirjoittama teos, joka pohjautuu Nimco Noorin päiväkirjoihin. Se koostuu muisteluista lapsuuden ja nuoruuden aikaisesta Somaliassa sekä myöhemmin elämästä Suomessa: Kalkkarokäärmeiden häntien kalinaa, leijonien karjuntaa, makeaa teetä ja suolaista keittoa, sisälissodan syttyminen, pommitukset, pakeneminen. Klaanit kaiken yläpuolella. Ensimmäisistä pakolaisuutta pari vuotta paikasta toiseen kierrellen, sitten Keniaan ja viimein Suomeen. Kahdeksan lasta, yksinhuoltaja. Vaikea avioliitto, avioero, kaksikymmentä vuotta Suomessa, voimaantuminen suomen kielen oppimisen ja kouluttautumisen myötä.

GIUSEPPE CATOZZELLAN kirja *Et kai vain pelkää?* (suom. TARU NYSTRÖM, Like, 2014) perustuu somalialaisen pikajuoksijan Samia Yusuf Omarin (1991–2012) elämään. Samia oli jo lapsena lahjakas ja innokas juoksija, joka joutui kokemaan vaikeuksia. Niistä huolimatta hänellä oli suuria unelmia, esimerkiksi Pekingin olympialaisiin pääseminen Somaliassa edustajana. Siellä hän teki henkilökohtaisen ennätyksensä, vaikka tulos ei hyvään sijoitukseen yltänytkään. Juokseminen toi Samialle iloa ja vapautti ainakin hetkeksi sotatilan aiheuttamista tuskallisista kokemuksista ja ankarasta ääriuskonnollisesta kontrollista. Kirja on koskettava lukuelämys, joka kantaa vielä yli traagisen lopun.

SOMALIALAIS-BRITILLÄISEN Nadifa

Mohamedin *Kadotettujen hedelmätarha* (suom. HELI NASKI, Atena, 2014) on palkittu romaani, joka sijoittuu 1980-luvun lopun Somaliaan. Se on karu, julma ja samalla kaunis tarina kolmesta naispuolisesta keskushenkilöstä, joiden elämän polut kohtaavat erään kohtalokkaan tapahtuman myötä. 9-vuotias Deqo, nuori Filsan-niminen sotilas ja vanha rouva Kawsar. He kaikki ovat omalla tavallaan vahvoja rajuissa olosuhteissa, ja periksi antamattomuus vie heitä eteenpäin. Tapahtumien keskeisenä näyttämönä toimii Hargeisan kaupunki, ja kirjailija on kertomansa mukaan saanut

tarinaansa inspiraatiota isoäitinsä elämän elementeistä. Romaani on kaunokirjallisuutta, joka jää mieleen pitkäksi aikaa.

AAVIKON KUKKA (suom. RIIKKA TOIVANEN, WSOY, 1999) on mallina kuuluisaksi tulleen Waris Dirien elämäkerta, jonka hän on kirjoittanut yhdessä Cathleen Millerin kanssa.

Aluksi esitellään lapsuus autiomaassa: varhaislapsuuden luonnon monimuotoisuutta ja paimentolaisperhe-elämää 12 lapsen katraassa aavikolla ja harvinaisten puiden katveessa. Idylli vaihtuu vähitellen kuivuudeksi ja kuolemaksi. Lisätaakaksi tulee turhaa heimoylpeyttä, hyväksikäyttöä, ympärileikkauksia ja lähes epätoivoista veden etsintää perheelle ja karjalle. 13-vuotias Waris halutaan naittaa vanhalle miehelle, jolloin alkaa pakomatka Mogadishuun monien eri sukulaisten luo ja sattuman kautta suurlähettiläsenon luokse kotiapulaiseksi Lontooseen, sitten mallimaailmaan. Eri käänteitä kuvataan paljon, kuten matkaa Somaliaan, ympärileikkaustiedoista yhdysvaltalaismedialle ja tietä YK:n hyväntahdonlähettiläksi. Paljon rohkeaa kerrontaa elämänvaiheista ja juuri ympärileikkauksista, mutta sisältö edellä tehtynä kaunokirjalliseen puoleen panostettu minimaalisesti. Kirjasta tehty samanniminen elokuva 2009.

NUOREN AMANIN ja osittain myös hänen sukunsa tarinan ovat toimittaneet Aman. *Somalitytön tarina* -nimiseksi teokseksi (suom. Riikka Toivanen, WSOY, 1996) antropologit Virginia Lee Barnes ja Janice Boddy. Amanin vaiheet tiivistyivät tyttöinä ja naisena olemiseen Somaliassa, ympärileikkauksen järjestyttävään koko elämän laajuiseen vaikutukseen, islamin merkitykseen ajattelussa ja heimokulttuuriin. 13-vuotias Aman joutuu naimisiin vanhan miehen kanssa, mutta pääsee myöhemmin karkaamaan. Monien välillä sekasortoisten vaiheiden jälkeen hän pakenee Kenian ja Tansanian kautta New Yorkiin. Kirja kuitenkin keskittyy Somaliassa tapahtuneeseen. Janice Boddy esittelee päätössanoissaan laajasti Somaliassa kulttuuria, naisen asemaa, yhteiskunnallisia oloja ja historiaa. Hän näkee Amanin

kertoman heijastavan vahvasti somalialaista perinnettä.

TIETOKIRJOISTA Ioan M. Lewisin teos *Somalia ja Somalimaa. Kulttuuri, historia ja yhteiskunta* (suom. LEIF SUNDSTRÖM, Gaudeamus, 2014) on tiivis tietopaketti, joka sisältää suomentajan alkusanat ja Somalia-asiantuntija Marja Tiilikaisen jälkisanat. Luvut ”Kansa ja sen traditiot”, ”Siirtoma-aika ja itsenäisyys: paimentolaiset ja viljelijät, sosialismi ja sota”, ”Romahdus eteläisessä Somaliassa” sekä ”Somalimaa ja Puntmaa” tarjoavat runsaasti faktatietoa ja analyysia Somaliasta.

YUSUF M. MUBARAKIN, Eva Nilssonin ja Niklas Saxénin toimittama *Suomen somalit* (Into, 2015) on haastatteluihin, tutkimuksiin ja tilastoihin perustuva tietokirja. Se käsittelee monia osa-alueita, kuten Somaliassa historiaa, somalien vaiheita Suomessa, diasporaa ja monia muita kiinnostavia ilmiöitä, kuten klaanijärjestelmää. Faktatietoja elävöittävät katkelmat haastatelluilta, joiden äänet luovat faktoista värikkäitä. Käsiteltävien ilmiöiden kirjo on laaja; aiheiden pomppiva jako päällekkäisyyksineen vaikeuttaa paikoitellen lukemista. Silti teos on suositeltavaa lukemista, ja toivoisi, että se päivitetäisiin 2020-luvulle. Kirjassa otetaan lyhyesti kantaa myös keskustelua herättäviin nimityksiin somali ja somalialainen.

MARJA TIILIKAISEN, Amran Maxamed Axmedin ja Muddle Suzanne Liliuksen toimittama *Sagaal Dayrood. Nio höstregn. Yhdeksän syyssadetta* (Yliopistopaino, 2001) on kolmikielinen kokoelma, jonka alaotsikko selvittää sisältöä: *Suomessa asuvien somalinaisten runoa ja proosaa*. Teos on syntynyt monialaisessa yhteistyössä Cassandra 2000 -projektissa. Vaikka kirja ei ole ulkoasultaan kovin houkutteleva, se vie vahvasti mukaansa somalialaiseen kerrontaperinteeseen. Johdanto ja muut selitykset avaavat teoksen aihepiiriä ja erityisesti suullista traditiota. Kirjan nimeen vaikuttanut sade, joka somalialaisessa kulttuurissa symboloi elämää ja onnea, on saanut suomalaisessa kontekstissa uusia merkityksiä.